

Czytaj bibliografie.  
Książka, od której zaczynasz, nie jest tak ważna,  
jak książka, do której cię ona doprowadzi.

Austin KLEON<sup>1</sup>

Przypadająca w 2018 roku rocznica stulecia odzyskania przez Polskę niepodległości stała się impulsem do podjęcia dużego wyzwania, jakim była interdyscyplinarna dyskusja i wynikające z niej treści naukowe, prezentujące możliwie wielostronny obraz przekształceń zachodzących na obszarach wiejskich. Ten naukowy opis zmian, które dokonały się na wsi w minionym wieku, może być mniej lub bardziej precyzyjny czy wyczerpujący, ale uwzględnia tylko pewien fragment aktywności badawczej podejmowanej w tym okresie na gruncie polskiej nauki. Z tego powodu w Instytucie Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN (IRWiR PAN) zrodził się pomysł, by opracowania naukowe, powstające w ramach instytutowego projektu *Ciągłość i zmiana. Sto lat rozwoju polskiej wsi* uzupełnić zestawieniem piśmiennictwa z zakresu nauk społecznych i humanistycznych, dotyczącym problematyki rozwoju polskiej wsi w stuleciu 1918–2018. Jest to pierwsza publikacja rejestrująca najcenniejsze, najbardziej przydatne ze względów naukowych i poznawczych, piśmiennictwo dotyczące przemian społecznych, kulturowych i gospodarczych, dokonujących się na obszarach wiejskich w tak szerokiej retrospekcji<sup>2</sup>.

Publikacja ta jest częścią projektu, którego podstawowym celem było nie tylko zdanie relacji z przemian samej wsi, ale i rozwój dyscyplin nauk społecznych zajmujących się tym zagadnieniem. Badania zostały oparte na bogatej bazie empirycznej i wiedzy naukowców reprezentujących wiele dyscyplin i specjalności naukowych. Kilkudziesięcioosobowe grono badaczy poszukiwało oryginalnej metody badań interdyscyplinarnych, łączących osiągnięcia nauk społecznych (ekonomii, socjologii, prawa, nauk politycznych i badań przestrzennych) i humanistycznych (historii, nauk o kulturze, etnologii i filozofii), do wyjaśnienia zarówno prawidłowości, jak i osobliwości rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa w stuletnim okresie charakte-

<sup>1</sup> Austin Kleon (2013). *Twórcza kradzież. 10 przykazań kreatywności*. Gliwice: Helion, s. 28. ISBN 978-83-246-6588-4.

<sup>2</sup> W trakcie prac nad kartoteką materiałów bibliograficznych udało się ustalić blisko czterdzieści tytułów zestawień bibliograficznych powiązanych tematycznie z przyjętym zakresem. Ich wykaz przedstawiono w Suplemencie nr 1 do niniejszej publikacji (*Wykaz bibliografii dziedzinowych*). Główny wniosek z tej kwerendy bibliograficznej wskazuje na bardzo wysokie rozdrobnienie zakresów tematycznych i tym samym rozproszenie zasobów informacyjnych.

ryzującym się zmiennością uwarunkowań instytucjonalno-systemowych. W poczuciu braku tego rodzaju syntez naukowych i potrzeby wypełnienia tej luki oddajemy do rąk czytelników cykl publikacji sygnowanych logo projektu.

Decyzją ministra nauki i szkolnictwa wyższego w 2017 r. przedsięwzięcie to, opatrzone nazwą *Ciągłość i zmiana – sto lat rozwoju wsi i rolnictwa Polski. Współpraca interdyscyplinarna nauk humanistycznych i społecznych na rzecz dialogu środowiskowego*, otrzymało dofinansowanie w ramach programu DIALOG.

Większość rezultatów badań powstałych w ramach projektu zawarta jest w 38 rozdziałach dwóch tomów monografii pt. *Ciągłość i zmiana. Sto lat rozwoju polskiej wsi* (red. Maria Halamska, Monika Stanny, Jerzy Wilkin, 2019). Przedmiotem analizy we wszystkich tych opracowaniach jest dynamika zjawisk, struktur i procesów, które miały miejsce na polskiej wsi w ciągu minionego stulecia. Kolejne prace, także już opublikowane, to: *Patrząc na wieś. Sto lat rozwoju polskiej wsi* (Andrzej Rosner, Ruta Śpiewak, Edyta Kozdroń, 2018), *Sto lat mojego gospodarstwa. Pamiętniki mieszkańców wsi* (oprac. Sylwia Michalska, Maria Halamska, Marek Kłodziński, 2018), *Sto lat władzy lokalnej 1918–2018* (Andrzej Piasecki i Arkadiusz Ptak, 2018), *Przybyszew. Stulecie przemian polskiej wsi* (Marek Kłodziński, 2019). Każda z wymienionych publikacji naukowych prezentuje inny jej typ, mamy więc: album – dokumentujący przemiany na wsi za pomocą fotografii, pamiętniki – będące osobistą formą przekazu o tym, jak zmieniało się życie w gospodarstwie rolnym, monografię tematyczną – o tym, jak wieś zyskiwała podmiotowość, czy monografię miejscowości – bogato udokumentowany opis zmieniającej się wielofunkcyjności jednej mazowieckiej wsi. Dodatkowo w kwartalniku *Wieś i Rolnictwo* wydawanym przez IRWiR PAN zadysponowano dział, w którym w latach 2018 i 2019 publikowano artykuły naukowe osadzone w problematyce projektu. Zaplanowano również wydanie trzeciego tomu wspomnianej wyżej monografii w 2020 roku.

Zakładamy, że poza znacznym wzbogaceniem dorobku teoretycznego w zakresie rozwoju złożonych systemów społeczno-gospodarczych, charakterystycznych dla obszarów wiejskich, kolekcja prac powstałych w tym projekcie przyczyni się do upowszechnienia wiedzy historycznej, wiedzy dotyczącej dziedzictwa kulturowego i materialnego naszego kraju. Dopełnieniem wymienionych prac naukowych jest niniejszy przegląd bibliograficzny, będący efektem realizacji przyjętej koncepcji badań. Choć nie stanowi on zasadniczego celu procesu badawczego, to oprócz udokumentowania ist-

niejących już badań, jest także źródłem informacji i wiedzy. Stwarza szansę pojawienia się kolejnych opracowań dobrze umocowanych w określonych tradycjach badawczych, praktykowanych metodologiach oraz wartościowych, choć czasem zapomnianych paradygmatach teoretycznych. Wszystkie te elementy składają się na ciągły rozwój nauki, która sięga wprawdzie po nowe inspiracje, ale przede wszystkim korzysta z dorobku i doświadczeń poprzedników.

Proponowany tu wybór literatury, dotyczącej polskiej wsi i rolnictwa z okresu minionych stu lat, stawia sobie za cel bycie nie tylko źródłem informacji na temat procesów społeczno-gospodarczych zachodzących w tym okresie, ale również na temat sposobów ich badania. Podstawowy zakres publikacji obejmuje tematy: wiejskie społeczeństwo, wiejska gospodarka, kultura wsi, przestrzeń wiejska. Odpowiada to obszarom badań prowadzonych przez pracowników Instytutu. Mimo że prezentowana bibliografia jest dziełem stosunkowo obszernym, to jednak jest tylko wyborem piśmiennictwa dotyczącego wsi w stosunkowo długim okresie. Jego retrospektywne ujęcie sięga II połowy XIX wieku, a najstarsza zarejestrowana pozycja pochodzi z roku 1846. Górną granicę zasięgu chronologicznego wyznacza połowa roku 2019, w którym zakończono prace.

Zasięg terytorialny bibliografii w sensie przedmiotowym został zasadniczo ograniczony do terytorium Polski. Uwzględniając jednak wartość prac porównawczych, odnotowano także publikacje odnoszące się do zagadnień rozwoju wsi w innych krajach, które w treści nawiązywały do polskiej problematyki.

Zasięg formalno-wydawniczy obejmuje opublikowane opracowania naukowe (m.in. druki zwarte lub ich części niesamodzielne wydawniczo, artykuły z wydawnictw ciągłych, akty normatywne) autorów polskich, napisane także w języku angielskim lub francuskim, bądź prace autorów zagranicznych, które dotyczą kwestii wiejskich w Polsce.

Całość opracowania składa się z 2620 prac tworzących spójną całość, łączącą trzy zasoby:

1. Publikacje naukowe wybrane spośród wszystkich wykorzystanych przy opracowywaniu zbiorczej monografii *Ciągłość i zmiana. Sto lat rozwoju polskiej wsi*. Zasadniczo wyselekcjonowano publikacje książkowe i rozdziały w nich oraz artykuły w czasopismach naukowych odnoszące się bezpośrednio do problematyki projektu. Włączono ponadto nieliczne, ale istotne opracowania popularno-naukowe uzupełniające przyjęty zakres tematyczny.

2. Dorobek badaczy IRWiR-u za minione niemal 50 lat ukazujący najwartościowsze artykuły z kwartalnika *Wieś i Rolnictwo* oraz monografie naukowe i prace pod redakcją, wydane w Instytucie Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN lub we współpracy z innymi podmiotami. Zasób ten uzupełnia seria publikacji wydawanych przez poprzednika Instytutu – Zakład Badań Rejonów Uprzemysławianych PAN (istniejący w okresie 1962–1971). Instytut jest dysponentem całej serii wydawniczej pn. *Zeszyty Badań Rejonów Uprzemysławianych*, a wybrane pozycje przywołano i w tym opracowaniu.
3. Ponad 100 tytułów cennych prac pochodzących z okresu międzywojennego, a niekoniecznie znanych. Dodano kilkanaście prac powstałych w drugiej połowie XIX wieku (12 pozycji) oraz prace publikowane przed 1918 rokiem (26 pozycji), uznając je za istotne dla kształtujących się wówczas badań społecznych.

Zestawienie wzbogacają cztery suplementy opracowane w postaci osobnych spisów: 1) wykaz bibliografii dziedzinowych, 2) wykaz tytułów czasopism, 3) wykaz atlasów oraz 4) zestawienie źródeł informacji statystycznej. Wszystkie wykazy, podobnie jak sam spis bibliograficzny, stanowią materiał dobrany według przyjętych kryteriów, bezpośrednio powiązany tematycznie z przedmiotem badań w projekcie, a więc przemianami na polskiej wsi i w rolnictwie. Suplementy mają służyć wymianie informacji naukowej, ułatwiając dostęp do treści dotyczących określonych zagadnień i przyczyniając się do udoskonalenia współpracy między różnymi grupami interesariuszy obszarów wiejskich.

*Wykaz bibliografii dziedzinowych* zawiera 36 zestawień literatury o zróżnicowanym zakresie tematyki związanej z problematyką wiejską, wydanych w okresie od 1926 do 2007 roku oraz adresy 4 elektronicznych baz bibliograficznych: AGRO, Bibliografia Ekonomiki Rolnictwa, SIBROL (System Informacji o Badaniach Rolniczych) i SIGŹ (System Informacji o Gospodarce Żywnościowej). W trakcie kwerendy zaobserwowano bardzo wysokie rozdrobnienie zakresów tematycznych istniejących bibliografii i tym samym rozproszenie zasobów informacyjnych. Bibliografie, które istnieją, dotyczą głównie rolniczej problematyki. Pojedyncze zestawienia piśmiennictwa odnoszą się do edukacji, osadnictwa, młodzieży wiejskiej. Sytuacja ta wzmacnia uzasadnienie opracowania przeglądu bibliograficznego literatury przedmiotu badania, jakim jest wieś/obszar wiejski.

*Wykaz tytułów czasopism* zawiera 54 pozycje, które powstawały w okresie minionego stulecia. Ten skromny spis jest dodatkiem nie tylko do niniej-

szej pozycji, ale także suplementem w części uaktualniającym bogate zestawienie bibliograficzne czasopism, opublikowane w 1963 roku, opracowane przez Irenę Turowską-Bar, pt. *Polskie czasopisma o wsi i dla wsi od XVIII w. do r. 1960. Materiały bibliograficzno-katalogowe*. Autorzy zdają sobie sprawę, że prezentowany tu wykaz nie jest kompletny, a jego autorski wybór ograniczał przedmiot badań w projekcie. Z założenia pominięto czasopisma o charakterze agrotechnicznym, środowiskowym, czasopisma branżowe o wysokiej specjalizacji, prasę o ilustracyjno-magazynowym charakterze, a także czasopisma, które, choć otwarte na publikację treści o stanie i przemianach społeczno-gospodarczych na polskiej wsi, nie są do tego zakresu sprofilowane lub mają kulturalno-literacki charakter.

Wykaz atlasów to wybór ważnych, opublikowanych w postaci książkowej zbiorów map różnotematycznych obrazujących w sposób kartograficzny diagnozę i zmiany społeczno-gospodarcze, kulturowe i przyrodnicze Polski. W zestawieniu tym wyróżniają się dwie grupy opracowań. Pierwsza – z okresu międzywojennego – obejmująca atlasy nazwane ogólnie jako statystyczne i dotyczące całej Polski. Najstarszym źródłem z tej grupy jest *Geograficzno-statystyczny atlas Polski* Eugeniusza Romera z 1921 roku, wydany we Lwowie. W najstarszych publikacjach w przeważającej mierze uzupełnieniem map statystycznych są mapy administracyjne i polityczne Polski i Europy, a także mapy prezentujące stosowane przez statystykę publiczną podziały statystyczne i funkcjonalne. Drugą grupę publikacji tworzą atlasy, które w tytule zawierają dookreślenie przymiotnikowe „obszarów wiejskich” lub „rolniczy”. Wyróżnia je okres wydania, wszystkie bowiem zostały opublikowane w III RP, a więc współcześnie. Pierwszym oryginalnym i tematycznie sprofilowanym zbiorem map była publikacja w 1995 roku *Atlasu demograficznego i społeczno-zawodowego obszarów wiejskich w Polsce*, opracowanego pod redakcją Izabela Frenkla i Andrzeja Rosnera. Atlas powstał w wyniku współpracy autorów polskich z IRWiR PAN i włoskich z Uniwersytetu w Wenecji. Na 164 kartogramach właściwych przedstawiono obraz zróżnicowania przestrzennego zjawisk demograficznych i społecznych na wsi. Szczególną uwagę poświęcono charakterystyce gospodarstw chłopskich oraz charakterystyce typologicznej gmin. Łącznie w suplemencie nr 3 opisano 16 atlasów.

Wykaz przywołujący źródła publicznej informacji statystycznej ma autorską formę. Oparty jest na źródłowych materiałach statystycznych, które pochodzą z Głównego Urzędu Statystycznego (od momentu jego powstania w 1918 roku). Przedstawia on w postaci diachronicznego zestawienia źródła informacji przyporządkowane do czasu według roku podanego na stronie ty-

tułowej druku. Ma również charakter selekcyjny i wybiórczy. Przeprowadzenie owej diachronicznej obserwacji dostępności źródeł statystyki publicznej, uwzględniającej problematykę projektu, skłoniło do przyjęcia kilku arbitralnych rozstrzygnięć. Po pierwsze, należało przywołać te źródła, których ciągłość zapewnia względną dostępność do danych w długim okresie. Po drugie, należało wybrać źródła najbardziej przydatne, biorąc pod uwagę możliwości operacjonalizacji prowadzonych tu badań.

Ostatecznie wybór zawarty w suplemencie nr 4 uwzględnia przede wszystkim roczniki statystyczne. Z okresu międzywojennego są to *Roczniki Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej*, wydawane za lata 1921/1922 oraz 1923–1930, jak i *Małe Roczniki Statystyczne*, wydawane w latach 1930–1939, zaś po II wojnie światowej to zarówno *Roczniki Statystyczne* – 1947–1950, 1955, 1958–2018, jak i *Roczniki Demograficzne* – pierwszy za lata 1945–1966, kolejny 1967/68, a od roku 1970 jego wydania coroczne. Zestaw dopełniają *Roczniki Statystyczne Rolnictwa* (zmieniające nazwę okresowo na *Roczniki Statystyczne Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej* lub *Roczniki Statystyczne Rolnictwa i Obszarów Wiejskich*); ich pierwsze wydanie za lata 1945–1965 ukazało się w 1967 roku. Kolejne wydania ukazywały się w odstępach od trzech do pięciu lat. Od 2005 r. publikacja wydawana jest w cyklu rocznym. W okresie międzywojennym wychodziła *Statystyka Rolnicza*, która miała też swoją powojenną edycję w 1947 roku.

Z uwagi na fakt, że najobszerniejszą informacją statystyczną o ludności, jej warunkach bytowania i zagadnieniach pokrewnych jest Narodowy Spis Powszechny, dodano do zestawienia tzw. lata spisowe: 1921, 1931, 1946, 1950, 1960, 1970, 1978, 1988, 2002 i 2011. Innym rodzajem spisów powszechnych są Powszechne Spisy Rolne wraz ze spisami ludności wiejskiej związanej z rolnictwem, które miały miejsce w latach: 1950, 1960, 1970, 2002, 2010 oraz Pełne Spisy Rolne z 1976, 1986, 1996, o które uzupełniono suplement dotyczący statystyki publicznej.

W pracach nad opracowaniem kartoteki materiałów bibliograficznych korzystano także ze zbiorów Biblioteki Narodowej, Centralnej Biblioteki Rolniczej i Biblioteki Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN oraz księgozbiorów prywatnych pracowników naukowych Instytutu niekiedy zasobnych w publikacje, których nie posiadają wymienione Biblioteki.

Układ zrębu głównego bibliografii został oparty na konwencji osi czasu, którą ograniczają dwie daty: 1918 i 2018 rok<sup>3</sup>. Ten długi okres można podzielić dowolnie, ale autorzy badań postanowili wyróżnić wielkie wydarzenia, które

<sup>3</sup> Zespół autorski zdaje sobie sprawę, że optymalnym układem bibliografii w wersji drukowanej byłby któryś z układów rzeczowych. Jego opracowanie wykraczało jednak poza zasięg naszych możliwości. Żywimy nadzieję, że w przyszłości nastąpi sposobność, by opracować do tej bibliografii indeks, np. problemowy czy tematyczny.

w sposób niejako naturalny posłużyły do podziału tej osi. Pierwszy okres to czas II Rzeczypospolitej, który określa powrót Polski na polityczną mapę świata i początek II wojny światowej. Po nim następuje czas wojny w latach 1939–1945 i niemiecko-sowiecka okupacja, pozbawiająca życia miliony polskich obywateli, także mieszkańców wsi. Zamykają go zmiany terytorialne po II wojnie światowej z towarzyszącymi im wysiedleniami i przesiedleniami. Drugi okres wyznaczają rewolucje społeczno-polityczne i gospodarcze zapoczątkowane w latach 1944 i 1989. Zakreślają one prawie pół wieku trwający okres Polski Ludowej (nazwany umownie PRL-em, choć nazwa ta oficjalnie pojawiła się dopiero w 1952 r.). Ostatnim, trzecim przedziałem czasowym jest rozpoczynający się w 1990 r. okres III Rzeczypospolitej. Nie jest to jednak jedyna możliwa periodyzacja tych stu lat. Nie pokrywa się z nią uniwersalny podział odwołujący się do struktury gospodarki i pochodnej wobec niej struktury zatrudnienia. W ciągu stu lat gospodarka polska przechodzi z fazy preindustrialnej, kiedy oparta jest głównie na sektorze pierwszym, tj. przede wszystkim rolnictwie, do gospodarki postindustrialnej, opartej na sektorze trzecim, tj. usługach. Faza preindustrialna trwa do lat sześćdziesiątych XX w., na jej koniec przypada przejście do fazy industrialnej, a następnie postindustrialnej. To jednocześnie opis przebytej drogi od społeczeństwa tradycyjnego do nowoczesnego, którego cechy (a więc i definicja) ulegają ciągłej zmianie. Elementem tego przejścia jest zmiana miejsca wsi i rolnictwa w społeczeństwie<sup>4</sup>.

Analogicznie do tych wydarzeń zebrany materiał został podzielony na okresy chronologiczne zgodnie z przyjętą w projekcie konwencją. Pierwsza część obejmuje piśmiennictwo do roku 1945, czyli okres dziejów II Rzeczypospolitej wraz z okresem jej poprzedzającym. Druga część zawiera dokumenty wydane w okresie rządów PRL<sup>5</sup>, czyli lata 1946–1989. Trzecia, a zarazem najliczniejsza część, rejestruje materiały powstałe od roku 1990 jako cezury w życiu politycznym, gospodarczym i społecznym aż do momentu zakończenia prac nad omawianą bibliografią. Przyjęty podział według chronologii wydawniczej ma zdecydowanie charakter porządkujący i nie wyznacza ani nie wyczerpuje zakresów tematycznych.

W obrębie poszczególnych okresów dziejowych opisy jednostek bibliograficznych zostały uporządkowane alfabetycznie według nazw autorów, a w przypadku prac zbiorowych według tzw. wyrazu głównego tytułu. Różne formy wydawnicze zestawiono w jednym ciągu. Poruszanie się po zestawie-

---

<sup>4</sup> Maria Halamska, Monika Stanny, Jerzy Wilkin (red.) (2019). Wstęp. W: *Ciągłość i zmiana. Sto lat rozwoju polskiej wsi*. T. 1. Warszawa: IRWiR PAN, WN Scholar, s. 10. ISBN 978-83-7383-998-4.

<sup>5</sup> PRL – Polska Rzeczpospolita Ludowa, oficjalna nazwa państwa polskiego w latach 1952–1989.

niu prac naukowych, poszerzonych o zestawy suplementów, ułatwia czytelnikowi tzw. żywa pagina. Pełni ona funkcję kompasu, umożliwiając szybką orientację w strukturze zbioru.

Sporządzone z autopsji opisy bibliograficzne w uzasadnionych przypadkach weryfikowano i uzupełniano danymi z takich źródeł, jak katalogi centralne Biblioteki Narodowej oraz NUKAT<sup>6</sup>. Z założenia przy tworzeniu opisów bibliograficznych zachowywano zgodność z językiem i pisownią karty tytułowej dokumentu. Wyjątkiem są tytuły serii, których pisownię, jeśli była taka potrzeba, uwspółcześniano, np. na karcie tytułowej książki widnieje Biblioteka Puławska, w opisie – Biblioteka Puławska.

W sposobie opisu bibliograficznego wykorzystano szeroko stosowany przez badaczy styl APA<sup>7</sup> (wydanie szóste), zmodyfikowany w zakresie norm języka polskiego i polskich norm edytorskich<sup>8</sup>, oraz wprowadzono własne rozwiązania odpowiadające specyfice i funkcji bibliografii. W opisach zachowano pisownię tytułatury<sup>9</sup> z uwzględnieniem zapisu tytułów już funkcjonującego w literaturze naukowej oraz w wykazach publikacji pracowników naukowych. W doborze elementów kierowano się pragmatyką identyfikacji i możliwościami odszukania dokumentu. Przyjęto drugi stopień szczegółowości opisu, który ujmuje wszystkie elementy obowiązkowe (pierwsze oznaczenie odpowiedzialności<sup>10</sup>, data wydania, tytuł właściwy, oznaczenie wydania, miejsce wydania, lokalizacja w obrębie dokumentu macierzystego, numer ISBN<sup>11</sup>) oraz zalecane (kolejne oznaczenia odpowiedzialności, nazwa wydawcy, tytuł serii i numeracja w jej obrębie). Dokładniejszą charakterystykę zastosowano do wydawnictw wydanych przed rokiem 1946, w szczególności do danych związanych z obszarem wydawniczym, z zachowaniem specy-

<sup>6</sup> NUKAT (Narodowy Uniwersalny Katalog Centralny) – współtworzony od 2002 r. największy w Polsce wspólny, centralny katalog biblioteczny polskich bibliotek naukowych, w tym akademickich, wskazujący lokalizację danej pozycji bibliograficznej w zasobach bibliotek, które ją posiadają w swoich zbiorach. Za pomocą hiperłączy odsyła do konkretnego zasobu bibliotecznego.

<sup>7</sup> Styl APA (reguły APA) – jeden ze sposobów zapisania przypisów, tworzenia bibliografii i edycji tekstów naukowych, opracowany przez Amerykańskie Towarzystwo Psychologiczne (American Psychological Association).

<sup>8</sup> Justyna Harasimczuk, Jan Ciecuch (2012). *Podstawowe standardy edytorskie naukowych tekstów psychologicznych w języku polskim na podstawie reguł APA*. Warszawa: Wydawnictwo Liberi Libri, s. 7–8.

<sup>9</sup> Tytułatura – dane umieszczone na karcie tytułowej i w metryce książki. Hasło w: *Słownik języka polskiego PWN* [online], dostępny w Internecie: <https://sjp.pwn.pl/sjp/tytulatura;2579060.html> [dostęp: 10 maja 2019].

<sup>10</sup> Oznaczenie odpowiedzialności – wymienienie autorów i innych współtwórców oraz ich roli w sporządzeniu dokumentu.

<sup>11</sup> ISBN – międzynarodowy, znormalizowany kod identyfikujący tytuł lub wydanie książki bądź innego wydawnictwa zwarteo.



fiki ówczesnej praktyki wydawniczo-drukarskiej. Powinno to w naszej opinii pomóc w jednoznacznej identyfikacji przytaczanego dokumentu.

Niektóre z przyjętych ustaleń opracowywania spisu piśmiennictwa odbiegają od dobrych praktyk i rozwiązań, powszechnie stosowanych w bibliografiach specjalnych, a zostały przyjęte ze względu na warunki, w których przegląd powstawał. Wśród takich rozstrzygnięć jest decyzja, by nie rejestrować wszystkich wydań tego samego utworu. Pozostawione jest najczęściej pierwsze lub ostatnie wydanie. Mamy nadzieję, że o pełny rejestr wydań poszczególnych dzieł zostanie uzupełniona kolejna edycja opracowywanej literatury przedmiotu.

W celu uzyskania efektu większej przejrzystości opisów niektóre elementy wyróżniono graficznie. Nazwiska zapisano wersalikami. W nawiasach okrągłych podano datę wydania lub druku, a także zakres odpowiedzialności oraz numery stron w rozdziałach. Pogrubioną kursywę przeznaczono dla tytułów książek i innych dokumentów macierzystych. Po znaku równości umieszczono tytuły równoległe, np. w językach innych niż polski. Pogrubioną czcionką zaznaczono tytuły artykułów w czasopismach oraz rozdziały w wydawnictwach zwartych. Samą kursywą oznaczono tytuły czasopism. W nawiasach kwadratowych podano uwagi uzupełniające, np. o pochodzeniu odbitki<sup>12</sup> lub reprintu<sup>13</sup>, o częstotliwości bądź numeracji pierwszego i ostatniego zeszytu czasopisma.

Zręb główny bibliografii został poprzedzony wykazem zastosowanych skrótów i akronimów, który zredagowano zgodnie z normą PN-N-01158:1985. Świadomie zrezygnowano ze stosowania skrótów w nazwach instytucji wydawniczych, sprawczych, nakładczych itp. (z nielicznymi wyjątkami), aby nie nużyć czytelnika zbyt częstym odrywaniem się od tekstu w celu znalezienia rozwinięcia skrótu. Jako narzędzie pomocnicze dodano indeks osobowy grupujący nazwiska autorów, redaktorów, tłumaczy, autorów przedmów, wstępów, osób odpowiedzialnych za wybór treści czy kartografię, czyli wszystkich tzw. osób odpowiedzialnych, bez względu na poziom i rodzaj odpowiedzialności. W indeksie nazw osobowych zestawiono również formy pseudonimów, natomiast w opisach bibliograficznych publikacji podano właściwe nazwy autorów.

---

<sup>12</sup> Odbitka – nadbitka uzupełniona kartą tytułową i/lub okładką, czasem własną paginacją; wydawnictwo zwarte powstałe przez wydrukowanie dokumentu niesamoistnego wydawniczo ze składu wydawnictwa, którego ten dokument jest częścią.

<sup>13</sup> Reprint – przedruk, nowe wydanie książki będące wierną kopią oryginału, wykonane bez powtórzenia składania tekstu.

Jako formę wydawniczą zestawienia wybrano samoistny druk zwarty. Komplementarna wersja elektroniczna umożliwi szybkie i wieloaspektowe wyszukiwanie spośród wszystkich elementów opisu bibliograficznego (m.in. nazw osób, nazw instytucji, nazw wydawców, miejsc wydania, tytułów serii wydawniczych, tytułów czasopism, dat etc.), stanowiąc uzupełnienie indeksu osobowego oraz ułatwiając pracę z zawartością *Bibliografii*.

Wykorzystując technologię cyfrową i Internet, w niniejszej publikacji podjęto także próbę powiązania części opisów bibliograficznych z ich pełnymi tekstami dostępnymi w domenie publicznej<sup>14</sup>, zasobami elektronicznymi w cyfrowych bibliotekach i repozytoriach. Zintegrowanie z internetową siecią piśmienniczego dziedzictwa poprzez tzw. linki<sup>15</sup> zwiększa użyteczność bibliografii i pozwoli Czytelnikowi na szybsze dotarcie do wybranego i poszukiwanego dokumentu.

W pracy obejmującej ponad 2,5 tysiąca pozycji bibliograficznych nie udało się uniknąć pewnych niejednoznaczności, będących w głównej mierze konsekwencją braku możliwości zweryfikowania części publikacji pod kątem merytorycznym. Zestawienie może zatem obejmować także prace o niewielkim udziale zagadnień z zakresu rozwoju polskiej wsi lub pomijać pewne prace, które w takim wykazie powinny być uwzględnione. Odpowiedzialność za zawartość zestawienia biorą autorzy opracowania, którzy ustalili kryteria doboru druków (opisane wcześniej). W kwestii poprawności wpisów Czytelnicy zdani są na rzetelność przedłożonej pracy opartej na przyjętych rozstrzygnięciach zapisu bibliograficznego.

Pomni określonych niedoskonałości żywimy przekonanie, że oddajemy do rąk Czytelnika opracowanie przydatne, pozwalające zarówno na lepsze poznanie, jak i usystematyzowanie źródeł informacji i wiedzy o przemianach na polskiej wsi. Jest ono spisem prac naukowców publikujących w dziedzinach nauk społecznych i humanistycznych odznaczających się niezwykłym bogactwem wiedzy i różnorodnością merytoryczną.

Gdy decydowaliśmy się na przygotowanie tej publikacji, byliśmy świadomi, że będzie ona, jako opracowanie, przedsięwzięciem ubocznym w dorobku Instytutu i naszym. Mimo ostrzeżeń płynących z różnych stron, świadomie podjęliśmy to wyzwanie, traktując przygotowanie bibliografii jako pewną powinność wobec zarówno badaczy pracujących w IRWiR PAN, jak i tych, któ-

<sup>14</sup> Domena publiczna – utwory, które są wolne od ograniczeń wynikających z praw autorskich (w Polsce jedynie praw majątkowych) i stanowią „własność publiczną”, dostępne dla każdego odbiorcy, do wykorzystania w dowolnym celu.

<sup>15</sup> Linki w publikacji wyróżniono kolorem niebieskim. Dostęp: 9 września 2019.

rych dorobek został w tym projekcie przywołany, odświeżony, a często wręcz odkryty. To również forma docenienia współpracy z autorami rozdziałów monografii *Ciągłość i zmiana. Sto lat rozwoju polskiej wsi*, z której pobrano zasadniczy wkład do niniejszej bibliografii. Prawie połowa jej autorów i wszyscy recenzenci to wybitni uczeni z różnych środowisk z całej Polski. Czujemy się zaszczytzeni ich udziałem w tym przedsięwzięciu, dziękujemy za wniesiony intelektualny wkład do projektu.

Za udzieloną pomoc i wspieranie we wszystkich fazach opracowania przeglądu bibliograficznego *Sto lat rozwoju polskiej wsi* kierujemy podziękowania do naszych naukowców z Instytutu, których w kolejności alfabetycznej pozwalamy sobie wyróżnić: prof. Izabela Bukraba-Rylska, dr Konrad Burdyka, prof. Maria Halamska, dr hab. Sławomir Kalinowski, prof. Marek Kłodziński, Łukasz Komorowski, dr Anna Rosa, prof. Andrzej Rosner i prof. Jerzy Wilkin. Słowa podziękowania należą się Głównemu Urzędowi Statystycznemu za pomoc w realizacji zadania, przy którym kluczową rolę odegrał zespół pracowników Centralnej Biblioteki Statystycznej kierowany przez dr Bożenę Łazowską. Za wsparcie pomysłu i konsultacje na etapie wyboru kryteriów spisu dokumentów dziękujemy prof. Dariuszowi Kuźminie z Wydziału Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii Uniwersytetu Warszawskiego. Na zakończenie szczególne podziękowania kierujemy do prof. Jadwigi Woźniak-Kasperek, także z tegoż Wydziału, której sugestie recenzenckie pozwoliły nadać *Bibliografii* taki kształt, jaki prezentujemy w tym wydaniu. Wspólna praca z Panią Profesor uświadomiła nam, że bibliografia jest szczególną formą komunikowania, pełniącą funkcje dwojakiej natury. Z jednej strony służy celom utylitarnym, umożliwia lub co najmniej ułatwia dotarcie do właściwych dokumentów, pośredniczy między informacją o przedmiocie a potencjalnym odbiorcą, umożliwia identyfikację, rozpoznanie publikacji i zaspokojenie doraźnych potrzeb informacyjnych. Z drugiej strony jest skarbnicą pamięci, obrazem stanu szeroko rozumianej kultury w określonym czasie i miejscu, dokumentem przeznaczonym do zachowania dla przyszłych pokoleń<sup>16</sup>. Bibliografia *Sto lat rozwoju polskiej wsi* została pomyślana tak, by realizować te zadania. Dążyliśmy do stworzenia przestrzeni dla debaty naukowej, a jednocześnie zachowania zidentyfikowanych informacji o polskiej wsi i jej problemach właśnie dla przyszłych pokoleń.

---

<sup>16</sup> Jadwiga Woźniak-Kasperek (2015). Bibliografia a katalog biblioteczny – dyskusja o pojęciach i terminach. *Przegląd Biblioteczny*, z. 4, s. 523–524. ISSN 0033-202X.

Ponadto prace te pokazują, że nie tylko można, ale nawet należy scalać i agregować prace dla pożytku rozwoju określonych badań. Niniejsza publikacja jest przedsięwzięciem pionierskim i unikatowym, powstałym głównie z myślą o tym, by przybliżyć dorobek polskich badaczy zajmujących się kondycją i rozwojem wsi polskiej i dostarczyć wiedzy o wielu rozproszonych, mało znanych i nieraz trudno dostępnych pozycjach i materiałach źródłowych oraz zaprezentować pewną ciągłość (także instytucjonalną) w zajmowaniu się tą problematyką. Mamy nadzieję, że opublikowane wyniki naszych dociekań staną się podstawą dyskusji, która wyjdzie poza środowisko naukowe.

Monika Stanny  
Beata Górczyńska  
Małgorzata Gelo-Kluczyńska